

A kívülállás perspektívája

Háy János: *A mélygarázs*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2013

Háy János legújabb könyve több szempontból is kíváncsiságot ébreszthet, hiszen a figyelmes olvasó már a fedőlapra tekintve újdonságokkal találkozhat. Elsősorban a kiadótól való váltással, aminek viszont a szerző nem tulajdonít túl nagy jelentőséget interjúiban. Új korszak következett be az életében, de elmondása szerint a benne lezajló folyamatok nem köthetők kiadáshoz, ezért ez a váltás csak a már megalkotott mű utóéletét illetően lényeges. A borító szintén szemet szúr egy gyakorlott Háy-olvasónak, hiszen előző könyveinek szinte mindegyikén a saját rajzai szerepeltek. Azonban amint a fedelet felnyitjuk, és belelapozunk a kötetbe, kiderül, hogy ez is egy tagadhatatlan Háy-könyvre sikeredett. A lapokon itt-ott apró ceruzarajz-illusztrációk bukkannak elő, a szerzőtől már jól ismert, korábbi műveiben is megjelenő stilizált emberalakok. Ezúttal azonban kilépünk *Háyland* kapuin, magunk mögött hagyjuk a hagyományos szomorúmanók és valódi angyalok világát, és szembesülünk a nagyvárosok kegyetlen valóságával.

A mélygarázs-ban számos metaforikus és szövegszerű utalás található a szerző korábbi kötetére, például a *Dzsigerdilenre* és a *Xanadura*, *A gyerekek* pedig szerkezetileg lehet összefüggésbe hozni. Önnön hagyományainak követése azonban mégsem zavaró, mivel a témát és a szerkezetet illetően is képes volt újat alkotni. *A gyerekek*-ben jelenik meg látványosan az a szerzőre jellemző eljárás, amelyet legújabb könyvében is alkalmaz: nem ad nevet a hőseinek, nem konkretizál, csak emberi sorsokat mutat be. Sőt, *A gyerekek*-ben megjelenő emberek is különböző életalakulásokról beszélnek. Az így keletkezett mellékszálak, amit a *Xanaduban* például mítoszok és angyalok segítségével bont ki, itt is jelen vannak, és csak sűrűségük miatt nyernek értelmet a regényen belül. Nem koncentrálnak semmi konkrétumra, az

általánosítható jelentések felé törekszik. „Akkor és ott épp az volt, ami ott volt. Csak az van, ami megtörtént, ami nem történt meg, az nincs” (47). Az élénk táruló emberi életutak közé pedig észrevétlenül beszűrődik a sajátunk is, így érezzük magunkhoz közeleink a történetet. *A mélygarázs*-ban ezek a sorsszálak sokkal átláthatóbbak, mint *A gyerekekben*, feltehetőleg a három fő karakter és az olvasás során egyértelművé váló személyközi viszonyrendszer miatt. A főhős egy egyes szám második személyű személynek szegezi vádjait, az önmegszólító jelentéseket is bekombinálva, még jobban összezavarva ezzel az olvasó és a regény valóságát, nem csak a regénybeli „te”-ben keltve büntudatot. Mintha az olvasó és a főhős között is kialakulna egyirányú kommunikáció. „A saját rendszered foglya vagy. Figyelteted magad, hogy elkerüld az életveszélyt, fogságba vetted magadat önmagad által, hogy megóvd az életteleniséget, hogy megvédjed magad mindentől, ami élet” (140). A vádakat viszont sokszor humor oldja fel, és miközben kialakul bennem a saját kiszolgáltatottságom és butaságom képe, jól szórakozom.

A *Xanaduval* ellentétben ez a mű – amely ezúttal a regényes elbeszélés helyett három monológból rajzolódik ki, fenntartva így valamiféle izgalmat, rejtélyt – nem égi és isteni szférákban zajlik, hanem a sötét, földalatti mélygarázsban, ahol a férfi – aki valamiféle modern istenhez hasonlítható – monitoron, a társadalmon kívülről figyeli az eseményeket. A három elbeszélő azonban mégsem egyenértékű, a férfi szólama van a központban, aki a velencei kalmárhoz hasonlóan szintén két nő között „hajózik” ide-oda. Előbb a szerető, majd a feleség is mintha a férfit magyarázná, egészítené ki. A megszólaltatott hangok nagyon is hitelesek, ezért tud ez a történet ilyen jól működni. Egy karaktert is nehéz ennyi oldalon keresztül beszéltetni, Háy János pedig hárommal teszi ezt: az olvasó mégsem érzi vontatottnak, nehézkesnek vagy önisméltónak a művet. A férfi elmélkedése azonban túl hirtelen fordul át a keserűségébe beleőrült merénylő leszámolóbeszédébe, és a szerző túl gyorsan lezavarta a kicsit mesterkéltné és elcsépett robbantási kísérletet, amelyben a férfi kizökken a hidegvérű gyilkos szerepéből, és újra a saját korlátai között találja magát. Hirtelen döbbenünk rá, hogy ha a férfi anarchista gondolataival szimpatizálunk, talán mi is örültek lehetünk. A középső szövegrész végén kibontakozik a dráma, a mű csúcspontja: a főszereplő meghal, de a könyvnek még sincs vége. Érezzük, hogy ez kicsit sok. Miért van szükség erre a már nevetőségessé váló, színpadias, közhelyes fogásra? A válasz talán az, hogy az a társadalom is kicsit mesterkéltné és elcsépett, amit a férfi szét akar robbantani megsavanyodott magányosságában.

A férfi monológjában bontakozik ki az a kegyetlennek minősített társadalomkritika is, amely végül drámai akcióba torkollik. Az összeesküvés-elméletekből, a vádakból és a lehetséges válaszokból egy valami szűrődik ki: a szabadság kérdése. Az ember számára ez a legfontosabb princípium, aztán ha teheti, elmegy szabadságra, szabadnapokra, netán betegszabadságra. A férfi, aki a mélygarázsban dolgozik, külső szemlélőként lát mindent, monitoron figyelheti az eseményeket. „Egy kis univerzum ez a mélygarázs, a kozmosz kicsinyített mása, egy modell, amin tanulmányozni lehetne a világ működését” (78). Azt állítja, hogy szabad akaratából szabad, és nem kötik a társadalom mechanizmusai. „De most már szabad vagyok. Nekem nem mondja meg senki, hogy mit csináljak, mert én azt csinálom, amit csinálni akarok, és én nem akarok csinálni semmit” (67). Unatkozik. Tanúi lehetünk, ahogy a főhős a saját csapdájába esik, és láthatjuk, hogy az abszolút szabadság csak akkor érhető el, ha a társadalmi struktúrákon kívülre esünk, és ha nem követjük az évezredek alatt kultúrává mémesedett normalitásokat, kiesünk a játékból, kirekesztettek leszünk. Háy János az elbeszélőt örültnek álcázva ad egy hosszú és súlyos társadalomkritikát, és könnyörtelenül ír az olyan témákról, mint a „családi nyaralások imperatívusza”, az ünnepek, a modern demokrácia, a média, az ipar, az egészségügy. „Az egészségügyön mindenki elvérzik, amúgy a szó szoros értelmében is” (107). A családot például „a társadalom mikroegységének” tartja, amelynél az emberek „idomítása” kezdődik. *A mélygarázs* a társadalomnak szánt pofon, hogy felelőssé váljunk, miben élünk; egy neo-ösrobbanás generálásának a megkísérlése, ami az egyetlen megoldás volna a világ újraszervezésére.

Háy János könyveiben általában az egyszerű ember kap főszerepet, és kapcsolatain keresztül tárul elénk egy bonyolult világ hálózata. Visszatérő motívumai a szerelem és az ellentmondásos érzelmek, melyek *A mélygarázs*-ból sem maradtak ki. Először a fiatalságából lassan kilépő szingli nőt ismerhetjük meg, aki elmondja, hogy a mesebeli hercegnek végül mégsem volt mersze megtenni azt a lépést, amit tulajdonképpen minden szerető elvárna. „Fogta az ajtókilincset, és mint egy megfáradt költöztető munkás, kicipelte a szobából, azt, ami az övé volt, és azt is, ami rövid ideig az enyém” (1). A társadalomból kiábrándult férfi után pedig a feleség szemszögéből halljuk a történetet, általa kapunk reálisabb képet. Megtudhatjuk, hogy a férfi az érzelemmentesség mellett döntött, és azt is, hogy milyen következményei voltak ennek a választásnak a család életében. „Talán, kicsit belenézett a konyha levegőjébe, a székek fölött, ahol korábban nem lehetett volna átlátni, mert ott ültek a gyerekek, de most legtöbbször már nem voltak otthon. Talán, ha még mindig lennének igazi hősei a tudománynak, amilyen Tesla volt, Faraday vagy Newton, de ma már ezek a legendás ala-

kok feloldódtak a csoportmunkában, ahogyan ő is” (236). Ironikus módon ennek a megtört embernek az élete végül a szeretője karjaiban ér véget, az államrend őreinek fegyverei által.

Háy János egy olyan karakter kiépítésével fejt ki a mai világra legjellemzőbb problémákat, aki nem hajlandó kompromisszumokat kötni, ha a saját szabadságáról van szó, végletek között mozog. Véleménye szerint azonban a merész és lázadó magatartás elengedhetetlen ahhoz, hogy változtassunk magunkon és környezetünkön.

